

9. ORAL HISTORY EN GESCHIEDENIS VAN DE ARBEIDERSBEWEGING. ENKELE BESCHOUWINGEN.

HET BELANG VAN ORAL HISTORY VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE ARBEIDERSBEWEGING.

De belangstelling voor oral history in de verschillende richtingen van het historisch onderzoek is de laatste jaren opmerkelijk toegenomen. Vooral op het terrein van de geschiedenis van de arbeidersbeweging heeft het gebruik van oral history reeds tot originele resultaten geleid.

Internationaal blijkt deze explosieve groei uit de talloze projecten die werden voorgesteld op de laatste internationale conferentie voor oral history te Aix-en-Provence (1). Op nationaal vlak werden onlangs enkele lopende projecten voorgesteld, respectievelijk voor het Waalse landsgedeelte en Brabant (2) en voor de Vlaamse regio (3).

Het colloquium "mémoire collective" was een verzameling van belangstellenden uit de meest uiteenlopende sectoren : musea, animatie, televisie, politieke en syndicale verenigingen buurtprojecten, en tenslotte enkele sociologen, historici, antropologen en linguïsten uit de academische wereld.

Het onderzoek naar het collectief geheugen in Wallonië staat in grote mate ten dienste van de socio-culturele sector en meer dan in Vlaanderen wordt oral history als middel tot politieke bewustmaking en emancipatie gebruikt. De optie voor een "People's History", een "geschiedenis over, voor en door het volk" (4) blijkt ook uit de opvatting dat oral history kan gezien worden als een instrument voor sociale verandering.

Het is echter duidelijk dat dergelijke bijeenkomsten slechts een kleine fractie van het onderzoek naar de geschiedenis

van de arbeidersbeweging in België belichten. Bovendien blijkt uit de uitwisseling van ideeën en de levendige discussies rond methodologische problemen dat het registreren van getuigenissen van pioniers, syndicalisten en militanten nog steeds de voorkeur geniet op het vastleggen van levensverhalen van de "alledaagse" arbeider en arbeidster.

In Vlaanderen noch in Wallonië kan reeds sprake zijn van systematisch en overlegd gebruik van mondelinge bronnen voor het schrijven van een geschiedenis van onze arbeidersbeweging. Nochtans zouden onderzoekers zich moeten bewust zijn van een onoverkomelijk probleem dat inherent is aan de bijzondere aard van de mondelinge geschiedenis. Op dit ogenblik zijn er in ons land duizenden mensen wier getuigenissen en ervaringen waardevol zijn voor de reconstructie van de geschiedenis van de arbeidersbeweging en indien deze niet vrij snel worden vastgelegd dreigen deze onherroepelijk verloren te gaan. Mensen sterven voortdurend en allerlei ouderdomsverschijnselen tasten het geheugen aan. Elk jaar vermindert het informatiebestand dat via bandopnamen kan verzameld worden, zeker wat de jaren rond de eeuwwisseling betreft tot vóór de Eerste Wereldoorlog. Doch ook de verhalen uit het interbellum - slechts vijftig tot zestig jaar geleden - worden steeds schaarser. De noodzaak aan lokale studies en een minimum inspanning vanwege de onderzoekers om te komen tot overleg en coöperatie, lijkt een dwingende vereiste. De meest prangende vraag is echter : waar dan eerst te beginnen ?

Het zou een goede zaak zijn mochten we uiteindelijk ook in België een overzicht hebben van de reeds voltooide, lopende of geplande studies, lokaal of regionaal met betrekking tot de geschiedenis van de arbeidersbeweging op basis van mondelinge bronnen. Dit zou het follow-up onderzoek in de toekomst vergemakkelijken en de nog bestaande leemten aan het licht brengen.

Analoog aan het repertorium "Mémoires Collectives" (5) samengesteld naar aanleiding van het hoger vermeld colloquium

aan de U.L.B., wordt ook in Vlaanderen aan een gelijkaardig project gewerkt. De bedoeling is een overzicht te bieden van alle organismen die het "collectief geheugen" binnen hun onderzoeksveld opnemen (6).

Op deze wijze zal het contact tussen universiteiten, culturele centra en organisaties, heemkundige kringen, musea, actiegroepen, e.d.m. kunnen bevorderd worden.

Oral history heeft op verschillende terreinen zijn belangrijkheid reeds bewezen. Het gebruik ervan als louter verzamelmethode, als complementaire bron of als originele onderzoeksmethode kent in al deze vormen reeds toepassingen in ons land. Denken wij daarbij aan projecten rond de Limburgse mijnwerkers, Gentse textielarbeiders en binnenkort ook dokwerkers, steenhouwers in Maffle, vissers in Oostende...

In het verleden heeft de geschiedenis van de arbeidersbeweging vooral aandacht besteed aan een "...ideeën-, instellingen- en leidersgeschiedenis met vaak een legitimerende en een glorifiërende opdracht..." (7). De focus bleek vaak gericht op de institutionele geschiedenis van vakverenigingen en politieke organisaties van de arbeidersklasse. Volgens H. Balthazar, is deze wijziging in de historiografie van de arbeidersbeweging - een proces dat op gang kwam in de jaren '60 - duidelijk merkbaar in het Nederlandse tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, vanaf de jaren '70 :

" De traditionele geschiedenis van de arbeidersbeweging evolueerde (...) naar een open geschiedenis waarin socio-professionele mobiliteit, kwantitatieve-biografische ledenanalyses, sociaal-psychologisch attitude-onderzoek andere methodologische en tematische onderzoeksrichtingen gebruikt kunnen worden" (8).

De meerderheid van gepubliceerde (auto)-biografieën - en dit geldt tevens voor de weinig gekende Belgische (auto)biografieën - zijn afkomstig van een beperkte groep politieke, sociale en intellectuele leiders, van militante, vooraanstaande en opgeklommen mannelijke arbeiders-syndicalisten. Alhoewel mondelinge levensverhalen vergelijkbare karakteristieken vertonen met de autobiografie, krijgt de arbeidersgeschiede-

nis via oral history een fundamenteel nieuwe dimensie.

Oral history is niet enkel oorzaak van een verschuiving in het onderzoeksobject van de geschiedschrijving. De toepassing op het terrein van de geschiedenis van de arbeidersbeweging toont ons hoe belangrijke onbetreden onderzoeksdoemenen worden opengelegd.

Zo kunnen effectieve studies ondernomen worden naar bv. de oorzaken en motieven voor het niet-participeren aan vakverenigingen van grote delen van de arbeidersklasse waarbij we in het bijzonder aan de vrouwelijke leden denken, de werker-
varingen en de hiërarchische verhoudingen, de impact van de arbeid op het gezinsleven en de maatschappij...

Hierbij laten we even de Engelse historicus Paul Thompson aan het woord : "In all these fields of history, by introducing new evidence from the underside, by shifting the focus and opening new areas of inquiry, by challenging some of the assumptions and accepted judgements of historians, by bringing recognition to substantial groups of people who had been ignored, a cumulative process of transformation is set in motion. The scope of historical writing itself is enlarged and enriched; and at the same time its social message changes. History becomes, to put it simply, more democratic" (9).

AANMERKINGEN BIJ HET ORAL HISTORY INTERVIEW.

Voor elke onderzoeker die belang stelt in de toepassing van oral history voor het schrijven van de geschiedenis van de arbeidersbeweging is het belangrijk even in te gaan op de specificiteit van het werkinstrument, nl. het interview. Op het technisch aspect van het interviewen wens ik hier niet in te gaan. Daarvoor zijn reeds voldoende handleidingen beschikbaar (10).

Het is de bedoeling enkele ideeën uit de theorie en de praktijk samen te brengen die in overweging dienen genomen te

worden bij het opzetten van nieuwe projecten.

Oral history interviews zijn gestructureerd door de actieve inbreng van de ondervrager (dit zowel in positieve als in negatieve zin). Zij zijn steeds het resultaat van een gezamenlijke inspanning, een wederkerig proces, en houden onvermijdelijk een op voorhand historische structurering, selectie en interpretatie in.

De centrale opdracht bestaat erin de gespreksinhoud zo volledig mogelijk weer te geven. Oral history interviews onderscheiden zich van (auto)-biografieën in de enge zin van het woord doordat zij rechtstreeks produkten zijn van samenwerking, die gevormd en georganiseerd worden door het historisch perspectief van de beide interviewpartners.

Drie grote categorieën van informatie kenmerken het oral history interview en kunnen omschreven worden als zintuiglijke, complementaire en originele informatie (11).

1. Het concept 'zintuiglijke informatie' is geen kenmerk van historische documentatie. De mondelinge kwaliteiten, die in deze bandopnamen schuilen, hebben niettemin een specifieke waarde. De mogelijkheid van oral history om zowel gevoelens als het intellect te beïnvloeden beklemtoont het menselijk aspect in de geregistreerde feiten. Voor deze categorie van informatie kan men uiteraard het gebruik van foto-, film- of videocamera overwegen om ook de gebaren en gelaatsuitdrukkingen of eventuele handelingen vast te leggen. Denken we bv. aan een respondent die het gebruik van een werktuig of machine uitlegt of de indeling van een vroegere woning schetst...
2. Oral history opnamen kunnen gemaakt en gebruikt worden als aanvulling op andere bronnen. Belangrijke dimensies, vooral in de sociale en politieke geschiedenis, werden door recente oral history projecten nauwkeurig aangevuld. Een voorbeeld hiervan is het uitmuntende werk van Ronald Fraser, Blood of Spain, The experience of civil war 1936-1939 (12). Uit het woord vooraf lichten we enkele passages die dit verduidelijken :

" Major historical works over the past fifteen years or so have charted most of the features of the conflict, and it would be vain to hope to add anything new to the overall map of the period. But within the general and even detailed knowledge, one area has remained unarticulated : the subjective, a spectrum of the lived experiences of people who participated in the events. This is the purpose of this book.

Oral history as conceived here, is an attempt to reveal the intangible 'atmosphere' of events, to discover the outlook and motivations of the participants, willing or unwilling; to describe what civil war, revolution and counterrevolution felt like from inside both camps" (13).

" Oral history, in the sense practised here, is not a substitute for, but an adjunct of, traditional historiography; it functions within the interstices of the latter" (14).

In dit verband is de uitspraak van David Lance, hoofd van de afdeling 'Sound Records' van het Britse Imperial War Museum, een bekende geworden : "... the personal and anecdotal characteristics of recorded interviews can provide flesh and blood for the sometimes arid bones of history" (15).

3. De derde belangrijke bijdrage van oral history - naar onze mening meteen ook DE belangrijkste - ligt in de mogelijkheid om nieuwe paden te betreden en aldus informatie te verschaffen die origineel is. Voornamelijk voor de studie van sociale en beroepsgroepen die geen geschreven materiaal van hun werk en leven nalaten, is oral history vaak een fundamenteel zonet uniek onderzoeksmiddel. Het is dan ook op dit niveau dat mondelinge geschiedenis een specifieke bijdrage kan leveren in het historisch onderzoek. Om dit doel te bereiken zal de onderzoeker in de meeste gevallen opteren voor de 'biografische benadering', waarbij het gehele levensverhaal (life-story, récit de vie of levensverhaal is de weergave van iemands leven zoals verteld door de persoon zelf en dekt vaak niet alle tijdschans van een leven) van de respondenten voor analyse gebruikt wordt (life-history, histoire de vie of levensgeschiedenis is de reconstructie van iemands leven niet

enkel gebaseerd op het eigen levensverhaal, maar ook op alle mogelijke andere documenten en getuigenissen van anderen) (16).

Uiteindelijk zal de historicus de individuele subjectieve historische realiteit trachten te overschrijden om te komen tot een collectieve ervaring van een sociale groep (17).

Tijdens een interview spreekt de respondent niet zomaar over zichzelf, hij/zij vertelt als het ware in functie van een grotere gemeenschap, zoals deze door de respondent gezien en ervaren werd en wordt. Binnen deze dialoog ontwikkelt zich een dubbele relatie : tussen de respondent en de interviewer enerzijds en tussen de informant en zijn/haar eigen historisch bewustzijn. Bij de analyse van de oral history gesprekken zal de oral historian zoeken naar de specifieke verhouding die er bestaat tussen het individu en zijn opvatting over de geschiedenis. Die opvatting van het individu over de geschiedenis verwijst niet alleen naar een wereldbeschouwing maar naar een structuur waarbinnen geschiedenis beleefd wordt, waarbinnen het gedrag geconditioneerd wordt en het alledaagse leven richting krijgt.

De grootste kracht van oral history ligt in de mogelijkheid om voor de geschiedenis de totaliteit van de menselijke ervaringen en de betekenisvolle rol ervan voor de geschiedenis te recupereren. Mondelinge getuigenissen zijn een middel om de fundamentele veranderingen in onze samenleving te grijpen en terzelfdertijd met mensen van allerlei origine en sociale klasse een begrip te delen over de impact van de geschiedenis op hun eigen leven door middel van hun eigen woorden (18).

Om dit te illustreren verwijzen we nogmaals naar het werk van Ronald Fraser over de Spaanse Burgeroorlog Blood of Spain (19), naar de studie van Paul Thompson The Edwardians, The Remaking of the British Society (20) en zijn te verschijnen werk Living the Fishing (21), het artikel van Joanna Bornat, Home and Work: A New Context for Trade Union History (22) en het artikel van

Angela V. John, Scratching the Surface. Women, work and coal-mining history in England and Wales (23).

In deze studies probeert de oral historian geschiedenis te bedrijven : de mondelinge documenten worden geanalyseerd en geïnterpreteerd in een brede historische context. Bovendien worden bij publicatie de hoofdstukken met getuigenissen onder verschillende vormen ingelast in de hoofdstukken met interpretatieve argumentaties.

Tenslotte wensen we nog even de aandacht te vestigen op een uitspraak die uitgewerkt wordt in *The Voice of the Past* van Thompson, nl. oral history kan leiden tot een meer sociaalbewuste en democratische geschiedschrijving (24).

Een produkt van samenwerking impliceert tevens een wederkerig proces : "... and in the writing of history (...) oral history can give back to the people who made and experienced history, through their own words, a central place (25).

... By helping to show how their own stories fit into the changing character of the place in which they live, their problems as workers or as parents, history can help people to see how they stand and where they should go... Oral history gives history back to the people in their own words. And in giving a past, it also helps them towards a future of their own making" (26).

In deze context krijgt het onderzoek naar de geschiedenis van de arbeidersbeweging een heel bijzondere verantwoordelijkheid.

Bie DEGRAEVE

contactadres :

A. Baertsoenkaai 3,
9000 Gent

NOTEN

- (1) I Ve colloque international d'histoire orale, Aix-en-Provence, 24-26 septembre 1982, Communications présentées : Aix-en-Provence, 1982.

De werkgroepen, waarin de recente oral history projecten werden toegelicht, waren opgesplitst als volgt : archives, histoire orale et enseignement, fonctionnement de la mémoire et mémoire collective, l'autobiographie et le récit de vie, traditions orales, la mémoire des années : 1930-1950, les mouvements sociaux, le travail, les juifs, les femmes.

- (2) Colloque "Mémoires collectives", U.L.B., 15-16 octobre 1982.
 - (3) "Dag van de Nieuwste Geschiedenis", R.U.G., 7 mei 1983, werkgroep Orale Geschiedenis.
 - (4) zie BALTHAZAR, H., Wie bouwde Thebe met de zevens torens ? ... Mondelinge geschiedenis, van elitaire naar populaire focus. In : R. DE HERDT, ed., Mondelinge Geschiedenis, Colloquium, 17 januari 1981. Handelingen, Gent, 1981, pp. 4-18.
 - (5) Mémoires Collectives. Répertoire de pratiques, Bruxelles, 1982.
 - (6) Het repertorium "Collectief geheugen" is een initiatief van het Seminarie voor Nieuwste Geschiedenis van de R.U.G. onder leiding van H. Balthazar, B. De Graeve en F. Simon.
 - (7) BALTHAZAR, H. , A.M.S.A.B., Instrument voor de historiografie van de sociale emancipatie in Vlaanderen, A.M.S.A.B.-Tijdingen, I,1, 1982, pp. 5-26, p. 15.
 - (8) BALTHAZAR, H. , A.M.S.A.B., Instrument....., pp. 15-16.
 - (9) THOMPSON, P., The voice of the Past. Oral History, Oxford, 1978, p. 7.
 - (10) Een voortreffelijk werk werd samengesteld door LANCE, D., An Archive Approach to Oral History , London, 1978.
 - (11) LANCE, D., An Archive Approach p. 3.
 - (12) FRASER, R., Blood of Spain. The Experience of Civil War, 1936-1939, London, 1979.
 - (13) FRASER, R., Blood.... , p. 29.
 - (14) FRASER, R., Blood.... , p. 30.
 - (15) LANCE, D., An Archive Approach... , p. 3.
 - (16) zie BERTAUX, D., ed., Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences, London, 1981.
 - (17) zie HALBWACHS, M., La mémoire collective, Paris, 1968.
 - (18) THOMPSON, P., Historiens et histoire orale. Colloque "Mémoires collectives", U.L.B., 15-16 octobre 1982, rapport n° 25, p. 12.
 - (19) FRASER, R., Blood.... , London, 1979.
 - (20) THOMPSON, P., The Edwardians. The Remaking of the British Society, London, 1975.
 - (21) THOMPSON, P., with T. WAILEY and T. LUMMIS, Living the Fishing, te verschijnen in september 1983.
 - (22) BORNAT, J., Home and Work : A New Context for Trade Union History, Oral History, 5, 2, 1977.
 - (23) JOHN. A., Scratching the Surface. Women, work and coalmining history in England and Wales, Oral History, 10,2,1982
 - (24) THOMPSON, P., The Voice...., p. 7.
 - (25) THOMPSON, P., The Voice...., p. 2.
 - (26) THOMPSON, P., The Voice...., p. 225-226.
-